

О. Є. Федів,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ВІДТВОРЕННЯ ДІЄСЛІВ ПОВІДОМЛЕННЯ ПОВІСТІ Р. БРЕДБЕРІ «КУЛЬБАБОВЕ ВИНО» В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ В. МИТРОФАНОВА

У статті проаналізовано особливості використання дієслів повідомлення прямої мови у повісті Р. Бредбері «Кульбабове вино» та підхід В. Митрофанова до їхнього відтворення засобами цільової мови. Виділено види та функції таких дієслів у вищезгаданому творі та на їхньому прикладі визначено підхід перекладача до використання розширеного синонімічного ряду у перекладі. Зазначено перспективу подальшого дослідження, яке полягає у вивченні творчого методу В. Митрофанова та його унікального ідіостилу.

Ключові слова: дієслова повідомлення прямої мови, діалогічне мовлення, переклад.

В статье проанализированы особенности использования глаголов сообщения прямой речи в повести Р. Бредбери «Вино из одуванчиков» и подход В. Митрофанова к их воссозданию средствами целевого языка. Выделены виды и функции таких глаголов в вышеупомянутом произведении и на их примере определен подход переводчика к использованию расширенного синонимического ряда в переводе. Отмечена перспектива последующего исследования, которое заключается в изучении творческого метода В. Митрофанова и его уникального идиостила.

Ключевые слова: глаголы сообщения прямой речи, диалогическая речь, перевод.

The article dwells upon the peculiarities of reporting verbs introducing direct speech in R. Bradbury's long story «Dandelion Wine» and V. Mytrofanov's approach to their reproduction by means of the target language. The types and functions of such verbs in the abovementioned story have been singled out and the translator's approach to the usage of a wide synonymic range in translation has been defined. The perspective of further research has been mentioned which lies in studying the creative method and unique idiosyle of V. Mytrofanov.

Key words: reporting verbs of direct speech, dialogic speech, translation.

Володимир Митрофанов, перекладач і редактор, лауреат Літературної премії імені Максима Рильського (1998 р., за переклади класиків американської літератури Марка Твена, Е. Хемінгуей, Р.П. Воррена) належить до плеяди перекладачів-шістдесятників, які за непростих умов своїми високоякісними перекладами стверджували місце української мови в європейській культурі. Доробок перекладача ще потребує ретельного дослідження, хоча окремі переклади вивчала І. Піговська (дитячі повісті Дж. Баррі у зіставленні з перекладом Н. Трохим), згадували у своїх статтях О. Крупко, В. Шовкун та ін. У цій розвідці ми зосереджуємо увагу на одному аспекті творчого методу В. Митрофанова – використанні широкого синонімічного ряду у перекладі на прикладі дієслів повідомлення.

Мета статті – прослідкувати особливості відтворення контекстуальної семантики дієслів повідомлення прямої мови в українському перекладі повісті Р. Бредбері «Кульбабове вино» В. Митрофанова і на їхньому прикладі визначити підхід перекладача до використання розширеного синонімічного ряду у перекладі.

Повість Р. Бредбері «Кульбабове вино» має виразний автобіографічний характер; світ тут показано крізь призму сприйняття дванадцятирічного хлопчика, де характерною рисою є діалогічне мовлення. Автор активно використовує дієслова повідомлення для побудови діалогів, а також для підсилення загального настрою повісті і розкриття характеру персонажів, доповнюючи їх обставинами способу дії. Таким чином, вдале відтворення цих дієслів сприяє адекватному сприйняттю повісті українським читачем.

Традиційно дієслова повідомлення описують як компонент прямої або непрямой мови, поділяючи їх за функціями в реченні. У нашій розвідці ми розглядаємо потенціал таких дієслів з погляду перекладацьких підходів В. Митрофанова. Під дієсловами повідомлення маємо на увазі дієслівний компонент слів автора, які вводять пряму мову і містять лексико-семантичну групу слів на означення процесу мовлення, думки, відчуття, слуху, бажання, волевиявлення і подібне: *говорити, казати, чути, думати, уявляти, питати, кричати* та інші [3, с. 364]. Послугуємося терміном «дієслова повідомлення», адже термін «слова автора» включає також супровідні слова, які передають міміку, жести мовця, його почуття, тоді як нашу увагу зосереджено винятково на дієслові.

Вибір, використання і функції дієслів повідомлення прямої мови залежать від виду тексту. Залежно від своєї функції, ці дієслова в художньому творі поділяють на кілька видів: дієслова мовлення / мислення (*say, think*), дієслова, що описують спосіб мовлення (*mutter, shriek*), тип мовленнєвого акту (*promise, offer*), мовленнєві фрази (аспектні дієслова *begin, continue*) тощо [5, с. 921]. У цій повісті домінують перші два види дієслів, які інколи доповнено прислівниками, що показують ставлення персонажа до висловлювання / ситуації / співрозмовника або його емоційний стан.

За нашими підрахунками, діалогічне мовлення охоплює 52,3% від обсягу всього твору. Воно відіграє важливу роль у створенні загальної атмосфери повісті та розкритті характеру персонажів. Не останню роль у цьому відіграють дієслова повідомлення прямої мови, які часто доповнено різноманітними прислівниками для повнішого опису емоційного стану героїв. Кількісний аналіз показав, що найчастіше автор послуговується дієсловом «said», яке у функції дієслова повідомлення використано 429 разів (тут і далі – усі дієслова повідомлення пораховано винятково у функції введення прямої мови, ці ж дієслова для введення непрямой мови чи в іншій функції не враховувалися), що складає понад 65% від загальної кількості дієслів повідомлення. Друге за частотою вживання дієслово – «cried», – зустрічається значно рідше – 41 раз (6,25%). Ще два дієслова

(«whispered» і «asked») використано 36 і 37 разів відповідно. Частота використання інших дієслів не перевищує 10 («murmured» – 10, «gasped» – 9, «says» – 8). Решта повторюються в тексті від 1 до 5 разів. Загалом, Р. Бредбері використовує 49 різних дієслів повідомлення прямої мови.

На відміну від автора, у перекладі В. Митрофанов не надає явної переваги жодному дієслову повідомлення. Найчастіше вживане «сказав»¹ зустрічається значно рідше – 157 разів (23,9%); водночас перекладач активно використовує дієслово «мовив» (88 разів – 13,4%) і його відповідник доконаного виду «промовив» (15 разів), таким чином уникаючи надмірної повторюваності. Наступними за частотою використання ідуть дієслова «відказав» (34) і «прошепотів» (30). Загалом перекладач вживає 93 різних дієслова повідомлення прямої мови, майже удвічі більше, ніж автор, значно розширюючи синонімічний ряд і урізноманітнюючи мову перекладу². Для цього активно використано не лише різнокореневі синоніми, а й спільнокореневі дієслова доконаного і недоконаного виду, а також префікси.

Так, В. Митрофанов послуговується низкою дієслів доконаного і недоконаного виду: *відказав – відказував, гукнув – гукав, вигукнув – вигукував, сказав – казав, запитав – запитував, заговорив – говорив, пробурмотів – бурмотів, закричав – кричав, повторив – повторював, подумав – думав, заволав – волав*.

Найчастіше вживаними є такі префікси: про- (пробурмотів, промимрив, промовив, прочитав, простогнав, провадив, прошепотів); по- (подумав, пообіцяв, погодився, пояснив, повідомив, попросив, повів далі, погукував, повторив, полинув голос, посміхнувся, покотилося, покликав); від- (відказав, відповів, відрубав, відказував, відгукнувся); за- (зайшовся (криком), закричав, захихотів, зауважив, запитав, запитував, заволав, заперечив, засміявся, зажадав, заговорив, заводив, зашепотів); ви- (вигукнув, випалив, вихопилось, висловив, визнав, виспівував, вигукував, видихнув).

В. Митрофанов активно використовує різні форми одного і того ж дієслова. Наприклад, дієслово повідомлення «гукати» зустрічаємо в повісті у таких формах: *погукував, гукнув, гукав, вигукнув, вигукував, відгукнувся*.

Такий вибір перекладача можна пояснити його підходом до перекладу. Як зазначають у статті «За преміями не гнався» Ю. Попсуєнко та О. Логвиненко (Літературна Україна, 14.05.2009), В. Митрофанов вважав недоцільним «послугуватися сухими, безбарвними, наче стерильними словами, котрі аж ніяк не прикрашають мови перекладу», а також виступав «проти надмірної ‘експлуатації’ того чи того вподобаного слова або вислову, який стає в перекладі штампом» [2, с. 7]. Цього принципу дотримано й у перекладі «Кульбабове вино» при відтворенні дієслів повідомлення, де перекладач намагався не лише урізноманітнити синонімічний ряд, а й систематично чергував дієслова, щоб уникнути їх повторюваності.

Для прикладу наведемо уривок із повісті, де в межах однієї сторінки автор використовує 13 дієслів повідомлення, серед яких дієслово «said» зустрічається 7 разів і по одному разу вжито дієслова «asked», «whispered», «suggested», «began», «murmured» і «didn't raise his voice»:

...»Is he asleep?» **asked** Douglas at last.
 «No,» **said** Charlie. «Just recharging his batteries». ...
 ...»Yes, sir» **said** Charlie, in admiration. ...
 ... «That's Doug and that's John,» **said** Charlie. ...
 ... «But – « **said** Douglas. «Where is the – ?» ...
 ... «Was I?» **murmured** the old man.
 «The Civil War,» **suggested** John Huff quietly. «Does he remember that?»
 «Do I remember?» **said** the colonel. ...
 ... «The color of your uniform – « Charlie **began**.
 «Colors begin to run on you,» **whispered** the colonel. ...
 ... «But you remember which side of hills you fought on?» Charlie **did not raise his voice**. ...
 ... «No,» **said** the old man, deep under. ...
 ... «Antietam,» **said** John Huff. «Ask about Antietam». ... [4]

В українському перекладі цього уривка В. Митрофанов жодного разу не використовує дієслово «сказав», що є прямим відповідником англійського «said». Натомість, бачимо цілий ряд синонімів, що безумовно збагачує мову перекладу:

... – Він що – заснув? – **спитав** зрештою Дуглас.
 – Ні, – **відказав** Чарлі. – Просто перезаряджає свої батареї. ...
 ... – Слухаю вас, сер! – захоплено **мовив** Чарлі. ...
 ... – Це Дуг, а оце Джон, – **пояснив** Чарлі. ...
 ... – А де ж... – знов **почав був** Дуглас. ...
 ... – Я щось казав? – **пробурмотів** старий.
 – Хай розповість про Громадянську війну, – тихенько **підказав** Джон Хафф. – Він її пам'ятає?
 – Чи я пам'ятаю? – **мовив** полковник. ...
 ... – Може, колір мундира... – **почав був** Чарлі.
 – Кольори починають зливатися, – **прошепотів** полковник...
 ... – А ви пам'ятаєте, з якого боку гір воювали? – Чарлі **говорив** тихо, не підвищуючи голосу. ...
 ... – Ні, – **відказав** старий наче звідкись іздалеку. ...
 ... – Антайтем, – **озвався** Джон Хафф. – Спитай його про Антайтем. ... [1, с. 396-397]

¹ Тут і далі для зручнішого сприйняття дієслова минулого часу подано в чоловічому роді однини.

² Спільнокореневі слова доконаного і недоконаного виду, а також із різноманітними префіксами рахувалися окремо. Одне й те ж дієслово в різних часах вважалося одним дієсловом.

У вищенаведеному уривку В. Митрофанов двічі використовує дієслова повідомлення «мовив», «почав був» і «відказав», решта дієслів не повторюється. Цю тенденцію можна прослідкувати в усьому творі.

Проаналізувавши особливості використання дієслів повідомлення прямої мови повісті Р. Бредбері «Кульбабове вино» та їхнє відтворення українською мовою в перекладі В. Митрофанова, можна зробити такі висновки:

1. Діалогічне мовлення є домінантною рисою вищезгаданого твору; для його побудови автор використовує численні дієслова повідомлення, найпоширенішими з яких є дієслова мовлення «said» (значно переважає інші за частотою вживання) і «asked», а також дієслова способу мовлення «cried» і «whispered», інколи доповнені обставиною способу дії. У цій повісті вони виконують функції передачі прямої мови, розкриття характеру та емоційного стану персонажа і його ставлення до ситуації чи співрозмовника.

2. При відтворенні дієслів повідомлення прямої мови В. Митрофанов використовує майже вдвічі більше різноманітних дієслів, не надаючи жодному з них значної переваги (найпоширеніше «сказав» вжито менше чверті разів від загальної кількості дієслів повідомлення). Такого різноманіття вдалося досягти завдяки використанню доконаного і недоконаного виду дієслів, префіксів і широкого синонімічного ряду.

3. Перекладач систематично чергує різні дієслова повідомлення, які часто повторюються в межах невеликої частини тексту, щоб уникнути надмірної повторюваності, навіть якщо в оригіналі вжито одне й те ж слово.

4. Такий вибір В. Митрофанова відповідає його позиції щодо підходу до перекладу, який полягає у намаганні урізноманітнити і збагатити мову перекладу, уникаючи стандартних штамів і повторення одного слова чи фрази, таким чином, розкриваючи багатство і потенціал української мови. На нашу думку, такий підхід не суперечить стилю Р. Бредбері та збагачує українське художнє мовлення.

Перспектива подальшого дослідження полягає у вивченні творчого методу В. Митрофанова, його унікального ідіостилу, який можна простежити в перекладах творів різних авторів.

Література:

1. Бредбері Р. Марсіанські хроніки. Повісті. Оповідання / Рей Бредбері ; пер. з англ. Олександр Терех, Євген Крижевич, Володимир Митрофанов ; [ред. О. Т. Ленік]. – Київ : Дніпро, 1988. – 589 с.

2. Попсуєнко Ю. За преміями не гнався / Юрій Попсуєнко, Олекса Логвиненко // Літературна Україна. – 2009. – № 18. – С. 7.

3. Українська мова. Енциклопедія / [Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.]. – Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 565 с.

4. Bradbury R. Кульбабове вино [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги : http://webreading.ru/prose/_prose_classic/ray-bradbury-dandelion-wine.html

5. Longman Grammar of Spoken and Written English / D. Biber, S. Johansson, G. Leech, S. Conrad, E. Finegan. – London : Pearson Education Limited, 2007. – 1204 p.